

LUDWIG VAN BEETHOVEN

„Az élet
keresztjei
olyanok,
mint a kotta
keresztjei:
felemelnek.”

- BEETHOVEN -

F-DÚR KÜRTSZONÁTA
(OP. 17 - I. TÉTEL,
ALLEGRO MODERATO)

MINDÖSSZE KÉT HÓNAPPAL HAYDN LÁTOGATÁSA UTÁN A BÉCSI KLASSZIKA MÁSIK NAGYMESTERE, LUDWIG VAN BEETHOVEN NÉMET ZENESZERZŐ (1770-1827) IS KONCERTET ADOTT BUDÁN. AZ ESEMÉNYRE 1800. MÁJUS 7-ÉN KERÜLT SOR A BUDAI TEÁTRUMBAN, AMELY SOKÁIG VÁRSZÍNHÁZ NÉVEN VOLT ISMERT.

VÁRSZÍNHÁZ A színjátszás a 18. század végén mind Pesten, mind Budán főleg német nyelven zajlott, ahogyan a polgárság többsége beszélt. Pest az adottságai révén nyitottabb közegnek számított a konzervatívabb Budánál, de a színelőadások egyértelműen népszerűnek számítottak mindkét településen. A testvérvárosok első közsínházi épületét, a Várszínházat azonban Budán adták át, az épület története a 18. század első feléig nyúlik vissza.

Az egykori karmelita templom és kolostor épülete 1736-ra készült el, és 1763-ban szentelték fel. Miután a rendet 1784-ben II. József feloszlatta, utasítására a templomból színházat alakítottak ki az 1784-ben Budára telepített központi kormányhivatalok német nyelvű tisztviselőinek szórakoztatására, a szomszédos

klostromban pedig kaszinót létesítettek.

A színház tervezésével a kor talán legragyogóbb magyar elméjét, a sakkautomatájáról ismert Kempelen Farkast bízták meg. A kor gényusa a templomtér többszintű megosztásával ezerkétszáz fő befogadására alkalmas nézőteret hozott létre. A színpadot a templom szentélyében alakí-

totta ki, sülyesztőként a szentély alatti sírbolt egy része szolgált. Itt rendezték meg az első egész estés magyar nyelvű színielőadást is: 1790. október 25-én Kelemen László Magyar Játzó Színi Társasága Simai Kristóf *Igazházi* című darabját adta elő. A Várszínház a 19. században a magyarországi színjátszás egyik fellegvára lett, de miután 1924-ben a karzat leszakadt, bezárták,

és a második világháború ostroma idején is megromlott. Teljes pompájában mindössze 1978-ban nyitották meg a továbbra is színi előadások helyszínéül szolgáló patinás épületet. Újabb átalakítások után 2019-ben a Miniszterelnökség hivatala költözött az egykori karmelita kolostorba, ahol napjainkban is játszanak koncerteket.

A BEETHOVEN-KONCERTŐRŐL NEM
SOK FELJEGYZÉS MARADT FENN,
DE ANNVI BIZONYOS, HOGY RÉSZE
VOLT AZ ALEXANDRA PAVLOVNA
OROSZ HERCEGNŐ SZÁMÁRA REN-
DEZETT, EGY EGÉSZ HÉTEN ÁT TARTÓ
ÜNNEPSÉGSOROZATNAK, AMIT A
FÉRJE, JÓZSEF NÁDOR SZERVEZETT
A TISZTELETÉRE.

„A Budai Theatrumban Concert tartatott, a’ mellyben egy Beethoven nevű híres muzsikusz a’ Forte Pianon való mesterséges jádzása által mindenneknek magára vonta a’ figyelmességét” – írta 1800. május 13-i számában a *Magyar Kurir*, ennél részletesebb élménybeszámolók azonban nem találhatók.

A korabeli feljegyzések tanúsága szerint Beethoven együtt állt pódiumra Giovanni Punto (1746–1803) kürtössel. Punto neve, bár olaszosan hangzik, születésekor a Jan Václav Stich nevet kapta, és egy cseh grófnál

szolgált. Élete első húsz évében a gróf vállalta a taníttatását, Stich viszont néhány barátjával együtt megszökött, majd Punto művésznévén indította el zenészkarrierjét. Bejárta egész Európát. A gróf annyira dühös lett, hogy katonákat küldött a szökevények után. Az volt a feladatuk, hogy Stich első fogait kiverjék, így ugyanis többé nem lesz képes kürtön játszani. A csapat azonban ügyesebb volt,

MINIATURE

Athen villong e házban: Pictorok,
Musicusok, Tudósok járnak itten, (...)
Meg egy nagyot halló öreg, Bethorn,
Borzos zenélő Maestro, s mind imádják,
E háznak ő az Orpheus Istene.*

* Weöres Sándor: *Levél cousinomnak Újhelre* (részlet)

senkit nem kaptak el, Stich, vagyis Punto fogai is megmaradtak, és a karrierje is szárnyalni kezdett. A budai koncertje is bizonyára nagyszerűen sikerült. A zenetörténészek szerint a híres duó ekkor azt a szonátát adta elő, amelyet Beethoven éppen Punto hatására komponált (Sonate mit dem Waldhorn op. 17).

Az 1800. évi *Színházi Zsebkönyv*ben így emlékezik meg a hangversenyéről: „academie von Hrn. Beethorn

mit Punto” – az ehhez hasonló névelírások ekkor még rendkívül gyakoriak voltak. A félrehallás Weöres Sándort egy mulatságos vers megírására ihlette *Psyché* ciklusában.

Ez volt a legendás zeneszerző egyetlen ismert budai fellépése, amelynek 200. évfordulója alkalmából emléktáblát avattak a volt Várszínház épületének falán, és a *Beethoven Budán* fesztivállal is évről évre megemlékeznek a különleges hangversenyről.

Beethoven minden bizonytalansággal jól érezte magát nálunk,

és kellemes emlékekkel távozott hazánkából.

1806. május 6-án barátjához, Brunszvik Ferenchez írott levelében így ír: „Ha meg tudnád szervezni, hogy Magyarországra jöjjenek és adhassak néhány koncertet – akkor kérek, tedd meg”. „A bajszos magyarok” számára – ahogy 1811-ben egy Bécsből küldött levelében rólunk írt – a mai Vörösmarty téren 1812-ben átadott Pesti Német Színház megnyitójára a kor népszerű drámaírójának, August von Kotzebue-nak két alkalmi darabjához írt kísérőzenét.

BEETHOVEN SZERELME(I)

Ludwig van Beethoven 1800 és 1808 között több alkalommal járt Martonvásáron. A grófi családdal 1799-ben Bécsben ismerkedett meg, amikor is Brunszvik Terézt (az első magyarországi óvoda

alapítóját) és testvérét, Jozefint tizenhat napig tanította zongorázni. Bár Beethoven nem szeretett tanítani – ugyanis véleménye szerint tanítson az, aki nem tud komponálni –, ezúttal kivételt tett: meggyőzte őt Teréz zenei tehetsége, nem utolsósorban Jozefin szépsége.

A lányok révén megismerte a testvérüket, Brunszvik Ferencet, aki barátja és mecénása lett. Első alkalommal 1800-ban az ő meghívására járt Magyarországon, majd ezt követően rendszeresen látogatta hazánkat. Beethoven komoly, ám csak részben viszonzott szerelmi érzéseket táplált a megözvegyült idősebb leány, Jozefin, majd a húga, Teréz

Tudod-e?

Beethoven itt-tartózkodása során a mecénási tevékenységéről ismert gróf Erdődy György országbíró palotájában is vendégeskedett – egyes források szerint itt is szállt meg – a Táncsics Mihály utcában. (Az épület 1750 és 1769 között Nepauer Máté tervei alapján épült.) Az Erdődy családot szoros kapcsolat fűzte neves muzikusokhoz, Beethoven mellett Haydnhoz is. 1800-ban tartott koncertjeik alkalmával mindketten megfordultak a palotában. 1913-ban az épületet az új tulajdonos, a Hatvany család átépítette, ekkor tették a kapu fölötti oromzatra a Hatvany-címert. A Hatvany család is gyakran rendezett itt zeneestélyeket. Az épület jelenleg a Zenetudományi Intézetnek és benne a Zenetörténeti Múzeumnak ad otthont. (Más források szerint a nagyszerű zeneszerző a Brunsvik család krisztinavárosi házában – a mai Attila út és Mikó utca sarkán – szállt meg.)

A HATVANY-CSALÁD
CÍMERE AZ ERDŐDY-
PALOTA HOMLOKZATÁN

íránt. A Jozefinhez fűződő gyengéd érzelmeit a neki írt tizenégy levél hűen tükrözi. Elsősorban Beethoven bizonytalankodása miatt, három év múltán ennek a kapcsolatnak is vége szakadt.

Jozefin férjzett asszony volt. Első férjével, Joseph von Deym gróffal nem egészen öt évet töltöttek együtt, négy gyermekük született. Mire az utolsó világra jött, a gróf már nem volt az élők sorában. Jozefin nem sokkal ezután ismét férjhez ment: bár második házassága kezdettől fogva boldogtalan volt, három gyer-

JOZEFIN

mekük született. Az utolsó kislány éppen kilenc hónappal Beethoven és Jozefin utolsó találkozását követően, 1813 áprilisában jött a világra – egyesek véleménye szerint lehetséges, hogy a gyermek apja Beethoven volt. A gyer-

Tudod-e?

Kevesen tudják, hogy Beethoven – bár a bécsi klasszika legnagyobbjai között tartjuk számon –, valójában német volt. Billy Wilder, az Oscar-díjas amerikai filmrendező nagyszerűen rátapintott e széles körben elterjedt tévhit lényegére. „Az osztrákok zseniálisak. Sikerült elhitetniük a világgal, hogy Hitler német volt, Beethoven pedig osztrák.”

mek a Minona nevet kapta a keresztségben. E különös név akkor fedi fel valódi értelmét, ha visszafelé olvasuk: anonim...

Beethoven halála után hagyatékában rejtélyes szerelmes levelekre bukkantak, nem lehet tudni, valójában ki is a címzettje. Sokáig vélték, hogy a szerelmes sorok az egyik örök kedveshez, Brunszvik Terézhez szólnak,

ám ez nem bizonyítható, így a titokzatos hölgy kilétéről a mai napig vita folyik a zenetörténészek körében.

Természetesen több név is szóba jöhet: Jozefin mellett több zenetörténész egy bizonyos (szintén férjezett) Antoine Brentano nevű hölgygel azonosítja a halhatatlan kedvest, ám egy dolog bizonyos: perdöntő bizonyíték nincs a talány felfedéséhez.

BEETHOVEN EMLÉKÉT A XII. KERÜLETBEN EGY RÓLA ELNEVEZETT UTCA ŐRZI A FŐVÁROSBAN. SZOBRA MEGTALÁLHATÓ AZ OPERAHÁZ HOMLOKZATÁN (LÁSD: SZOBROK AZ OPERAHÁZ HOMLOKZATÁN) ÉS A VÁROSMÁJOR PARKJÁBAN (HORVAY JÁNOS, 1932).

Érzéki örömök

Anton Schindler, Beethoven barátja és életrajzírója szerint a komponista kedvenc étele a sajtos makaróni volt, mégpedig parmezánnal – bár annak idején ez nem volt olyan egyszerűen elkészíthető és olcsó étel, mint ma: a makaróni háromszor annyiba került, mint a rizs, és a sajtot is egyenesen Itáliából kellett hozatni.

Emellett azt is tudjuk a komponistáról, hogy rajongásig szerette a kávé. Már egy 1792-es bevásárlólistáján is a következőt olvassuk: „Kávéfőző, kabát, csizma, cipő,

pianoforte-íróasztal, pecsét, íróasztal, zongorapénz.” Ekkor még csak huszonkét éves volt, de már rendszeresen kávézott mesterével és barátjával, Haydnal. (Beethoven – mesterével ellentétben – nem ült egy asztalhoz a szolgálíval, élete egy szakaszában szakácsot is alkalmazott.) Az sem volt számára mindegy, hogy milyen erős a fekete nedű: kizárólag hatvan darab, saját maga válogatta és örölte pörkölt kávébabból készítette az italt, gyakran a vendégei jelenlétében számolva ki a pontos mennyiséget; azt állította ugyanis, hogy éppen hatvan szemből ideális hatású egy csésze kávé (körülbelül ekkora mennyiségre van szükség egy normál eszpresszó elkészítéséhez is).

